

УДК 316.334.2

О.О. КОМАРОВА

ПЕНСІЇ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА

Автор статті розглядає пенсії для людей похилого віку з огляду на сучасні реалії в Україні. Пенсії розглядаються як структурний елемент соціальних трансфертів та основний спосіб їх матеріального забезпечення. Автор виокремлює соціальну складову пенсій.

Ключові слова: люди похилого віку, пенсії, заробітна плата, рівень життя.

Актуальність теми і постановка проблеми. Одним з основних принципів побудови правової соціальної держави є забезпечення кожному громадянину гідного рівня життя, який не може бути нижчим від встановлених діючим законодавством соціальних гарантій. Пенсії – це основний елемент соціальних трансфертів, що надається людям похилого віку у грошовому вигляді. В Україні рівень пенсій для людей похилого віку є вкрай низьким і не відповідає міжнародним стандартам. Люди похилого віку є найбільш вразливою частиною населення України, з яких формується значна частина бідного населення. З огляду на сучасне соціально-економічне становище, загальний економічний та фінансовий спад світового масштабу, а також результати соціологічних досліджень в сфері пенсійного забезпечення, можна стверджувати, що пенсії є основним способом матеріального забезпечення та підтримання добробуту людей похилого віку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним аспектам дослідження пенсій присвятили свої праці відомі вітчизняні науковці: П. Шевчук, І. Сирота, С. Сивак, О. Василик, К. Павлюк, А. Єпіфанов, Ю. Пасічник, Г. Філюк, І. Михасюк, С. Мочерний, які розглядають вище означену категорію як структурний елемент соціальних трансфертів. Аналізом функцій держави у сфері пенсійного забезпечення займаються Б. Зайчук, Е. Лібанова, Б. Надточій, Т. Новікова, В. Скуратівський та багато інших вітчизняних науковців. Аспектам світового досвіду реформування пенсійних систем присвячені праці Г. Щокіна, Л. Дегтяра, В. Мосейко та інших. Слід зазначити, що досить докладно розглянуто питання пенсійного забезпечення у юридичній та економічній літературі, але ж ми можемо стверджувати, що розгляд пенсій суто з правової та економічної точки зору знецінює її соціальну складову. Аналіз літератури свідчить про дискусійний характер тлумачення цієї категорії та не чітке уявлення про те, чи є пенсія винагородою за створення національного продукту, чи все ж є певною компенсацією за відпрацьовані роки.

Тому *метою статті* є розгляд видів пенсій для людей похилого віку як основного способу їх матеріального забезпечення та виявлення соціальної складової цієї категорії.

Виклад основних результатів дослідження. В економічній енциклопедії поняття “пенсії” розглядається як регулярні грошові виплати, які громадяни отримують від держави й підприємств після досягнення встановленого віку, у разі інвалідності, втрати годувальника та ін. [1, с. 707]. П. Шевчук пенсію розуміє як “регулярну грошову виплату непрацездатним громадянам і як матеріальну допомогу у похилому віці, з інвалідності, за вислугу років, у разі втрати годувальника” [2, с. 138]. Це щомісячна довготривала виплата, яка призначається та виплачується при настанні пенсійного віку за рахунок коштів пенсійного фонду чи бюджету. П. Шевчук, І. Сирота, С. Сивак вважають, що пенсія має суто правову природу, адже ця категорія має такі правові властивості, як: регулярність, систематичність та періодичність [3; 4; 5].

Система пенсійного забезпечення у більшості країн світу являє собою основну структурну ланку державного соціального забезпечення людей похилого віку будь-якої держави. Уперше пенсії за віком законодавчо були встановлені у Німеччині (1889 р.), Данії (1891 р.), Новій Зеландії (1898 р.), Франції (1905 р.), Англії та Австралії (1908 р.), в Італії (1919 р.), у Росії та Україні – після жовтневої революції [1, с. 707]. Наприклад, у сучасній Швеції характерним для пенсійної системи є те, що пенсії за віком не залежать від стажу роботи й величини заробітної плати працівника в період його активної трудової діяльності, тобто пенсія нараховується не як колишньому працівникові, а як громадянину Швеції [6, с. 80]. На приватні пенсійні фонди США, якими користуються в основному заможні громадяни, припадає п’ята частина активів країни, для працівників з середніми доходами існує державна пенсійна система. В Австралії та Данії рівень пенсійного забезпечення залежить від поточного доходу, а також наявності власності особи, яка застрахована. До того ж працівник не зобов’язаний сплачувати внески, їх сплачує роботодавець. Досить складною є структура пенсійного забезпечення у Франції, яка нараховує близько 1000 базових та 300 додаткових режимів виплати пенсій. Перша загальнодержавна система пенсійного страхування, яка була створена у Німеччині у 1889 році, встановлювала пенсійний вік 60 років [7]. Рівень пенсійних виплат тільки з першого рівня становив приблизно 70 % заробітної плати. Більшість європейських країн запровадили пенсійні системи на початку ХХ ст.: Австрія з 1906 року, Велика Британія – 1908 року, Франція – 1930 року [8, с. 10; 9, с. 18–19].

В Україні найбільша кількість пенсіонерів проживає у Донецькій (1402,6 тис. осіб), Дніпропетровській (994,2 тис. осіб), Харківській (758,3 тис. осіб), Луганській (732,2 тис. осіб), Львівській (674,5 тис. осіб) областях [10, с. 10]. Згідно з українським законодавством розрізняють трудові і соціальні пенсії. Соціальні пенсії, на відміну від трудових, не

пов'язані з трудовим стажем, вони призначаються непрацевдатним, непрацюючим громадянам, які не мають права на трудову пенсію, але досягли пенсійного віку чи мають інвалідність [4, с. 520]. На Україні вперше соціальні пенсії були введені у 1991 році. Розмір пенсій за віком не обмежується і залежить від розміру попередньої заробітної плати та тривалості страхового стажу в минулому.

Таким чином, пенсія за віком виплачується державою, незалежно від рівня теперішніх доходів особи і вона являє собою заслужену компенсацію або винагороду за внесений у створення національного багатства трудовий внесок [4, с. 536; 11, с. 260]. В Україні також передбачені пільгові умови пенсійного забезпечення, які надаються у зв'язку з особливими умовами праці, за станом здоров'я, а також за вислугою років.

Згідно з інформацією Центру перспективних соціальних досліджень, у 2010 р. пенсії вище прожиткового мінімуму отримували близько 13 млн. пенсіонерів або 98,8 % від загальної чисельності населення. Важливо також додати, що за додаткові роки стажу законодавством передбачено додаткові нарахування, які складають 1 % фактичного розміру пенсії за кожний додатково відпрацьований рік, але ця сума повинна становити більше, ніж 1 % мінімальної пенсії. Але при відсутності потрібного стажу, який для чоловіків становить 25 років, для жінок – 20 років, пенсія буде нараховуватися пропорційно. Ю. Рубан впевнений, що якщо за кожний рік понад нормованого стажу ввести доплату до 5 % основного розміру пенсії, то це сприятиме посиленню соціального захисту літніх людей, а також призведе до збільшення розмірів доходів Пенсійного фонду [12, с. 109].

Звичайно, розміри пенсійних виплат значно впливають на рівень життя людей похилого віку, їх добробут, ступінь задоволення їх матеріальних та духовних потреб. Л. Черенько, яка досліджувала бідність пенсіонерів за рівнем особистих доходів, які отримані безпосередньо конкретною особою, доводить, що “основним джерелом доходів осіб пенсійного віку є пенсія (близько 80 %), з них (20,5 % всього населення країни) отримують особистий дохід лише у вигляді пенсійних виплат. Решта пенсіонерів (близько 20 %) мають також доходи від найманої праці або самостійної трудової діяльності. Результати дослідження щодо пенсіонерів за різними критеріями, доводять, що їх бідність частково залежить від типу домогосподарства, в якому вони проживають. Так, у домогосподарствах, що складаються виключно з пенсіонерів, показники бідності наближені до середніх у країні значень, а у домогосподарствах, до складу яких, поряд з пенсіонерами, входять особи інших вікових груп – рівень бідності на 6,1 % перевищує значення у країні загалом” [13, с. 3–9]. Тому можна погодитися з Г. Щокіним, який зауважує, що “пенсії перетворилися на соціальну допомогу, тим самим ставлячи пенсіонерів на межу виживання” [14].

Висновки. Узагальнюючи вищесказане, можна стверджувати, що пенсія – це форма грошових виплат у системі загальнообов'язкового держав-

ного пенсійного страхування, яка є гарантією забезпечення життєдіяльності непрацездатних громадян. Пенсія як структурний елемент соціальних трансфертів та основний спосіб матеріального забезпечення більшості людей похилого віку має соціальну складову.

Це пояснюється тим, що в основному пенсія виступає основним джерелом доходів особи, а отже спрямована на задоволення постійно зростаючих соціально-економічних потреб, підтримки та подальшого розвитку особистості. У нарахуванні пенсії “бере участь” окрім держави і колишній робітник, сплачуючи внески до Пенсійного фонду. Тобто робітник протягом певного періоду часу (стажу роботи) нагромаджує фінансові кошти, тим самим поступово і систематично накопичує собі на старість.

Тому нарахування пенсій являє собою яскравий приклад реалізації договірних гуманістичних відносин між державою та населенням. Держава та суспільство з метою підтримання здоров’я людей похилого віку, їх гідної старості, активного довголіття та впевненості у своєму благополуччі, повинні створювати належні умови, які будуть сприяти підтримці їх мотиваційної сфери, полегшенню адаптації після трудового періоду життя в сучасному нестабільному просторі та надасть їм змогу почувати себе потрібними у суспільстві.

Список використаної літератури

1. Економічна енциклопедія : в 3 т. / відп. ред. С.В. Мочерний. – К. : Академія, 2001. – Т. 2. – 848 с.
2. Шахматов Н.Ф. Психологическое старение: счастливое и болезненное / Н.Ф. Шахматов. – М. : Медицина, 1996. – 304 с.
3. Шевчук П.І. Соціальна політика / П.І. Шевчук. – 2-е вид. – Л. : Світ, 2005. – 400 с.
4. Сирота И.М. Всё о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины : научно-практический комментарий и сборник нормативных актов / И.М. Сирота. – 4 изд., перераб. и доп. – Х. : Одиссей, 2003. – 688 с.
5. Сивак С. Конституційні гарантії права на пенсійне забезпечення і пенсійна реформа / С. Сивак // Право України. – 1997. – № 12. – С. 70–74.
6. Волинський Г. Про соціальну диференціацію населення / Г. Волинський // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 79–84.
7. Зальотов О. Пенсійний захист населення: глобальна проблема XXI століття [Електронний ресурс] / О. Зальотов // Страхова справа. – 2008. – № 3. – Режим доступу: <http://forINSURER.com>.
8. Макеев С. Соціально-економічна стратифікація в Україні: неадекватні оцінки, хибні пріоритети / С. Макеев // Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Інститут соціології НАН України, 2010. – С. 119–126.
9. Морозова О. Міжнародні стандарти побудови пенсійної системи / О. Морозова // Вісник Пенсійного фонду України. – 2004. – № 12. – С. 17–19.
10. Сишук О. Пенсії в конвертах / О. Сишук // Віче. – 2010. – № 19. – С. 10.
11. Сирота И.М. Право социального обеспечения в Украине : учебник / И.М. Сирота. – 4 изд., перераб. и доп. – Х. : Одиссей, 2003. – 384 с.
12. Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку : експертна доповідь / за заг. ред. Ю.Г. Рубана. – К. : НІСД, 2007. – 256 с.

13. Черенько Л. Бідність пенсіонерів в Україні / Л. Черенько // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 8. – С. 3–9.

14. Щокін Г. Концепція соціального розвитку: висновки для України / Г. Щокін – К. : МАУП, 2002. – 72 с.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2014.

Комарова А.А. Пенсии для пожилых людей и их социальная составляющая

Автор статьи рассматривает пенсии для людей преклонных лет учитывая современные реалии в Украине. Пенсии рассматриваются как структурный элемент социальных трансфертов и основной способ их материального обеспечения. Автор выделяет социальную составляющую пенсий.

Ключевые слова: люди преклонных лет, пенсии, заработная плата, уровень жизни.

Komarova O.O. Pensions for elderly people and their social essence

The author of the article considers the pensions for the elderly given the current realities in Ukraine. Pensions are seen as a structural element of social transfers and basic way of financial security. The author singles out the social component of pensions.

Key words: elderly, pensions, wages, living standards.